

ERWIN MATEJA

Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny, Instytut Nauk Teologicznych

ORCID: 0000-0002-2928-900X

MATEUSZ RAFAŁ POTOCZNY

Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny, Instytut Nauk Teologicznych

ORCID: 0000-0001-5746-4218

**Czasopismo „Liturgia Sacra” –
30 lat w służbie świętości i piękna liturgii.
Historia i perspektywy**

**The periodical “Liturgia Sacra” –
30 Years in the Service of the Holiness and Beauty of the Liturgy.
History and Perspectives**

Abstrakt

Artykuł stanowi refleksję dotyczącą idei i misji pierwszego w Polsce czasopisma liturgicznego „Liturgia Sacra” (zał. 1995). Autorzy wychodzą od prezentacji wiodących europejskich tytułów i ambicji stojących za powołaniem ich do życia. Następnie prezentują dorobek, jaki przez trzy dekady swego istnienia „Liturgia Sacra” wniosła w przestrzeń badań nad liturgią. W artykule zwrócona została uwaga na środowiskotwórczy charakter czasopisma i zagrożenia związane z jego dalszym istnieniem. W ostatnim punkcie zamieszczono apel do polskiego liturgisty.

Słowa kluczowe: „Liturgia Sacra”, czasopismo, liturgia, teologia, etos.

Abstract

The paper aims to provide a reflection on both the inspiration and the purpose that „Liturgia Sacra”, founded in 1995, has given to the liturgical movement in Poland. The authors initially give a presentation of what might be termed the leading European periodicals and the aims and aspirations that led to their founding. They follow this by underlining the considerable contribution that “Liturgia Sacra” in turn has made over an extended period of three decades of its own existence. Further to this the article outlines the ground-breaking role that it has played and the challenges that it has encountered in continuing this work. The final passage provides a heartfelt appeal to those who labour at present in the liturgical field in Poland.

Keywords: “Liturgia Sacra”, Journal, Liturgy, Theology, Ethos.

Uprawianie nauki bez względu na jej dyscyplinę czy dziedzinę wymaga profesjonalnego instrumentarium, które może stanowić merytoryczną bazę do prowadzenia rzetelnych i twórczych badań. Jak powszechnie wiadomo, poznanie naukowe dokonuje się za pomocą różnych znaków stanowiących ślady badanej rzeczywistości. W przypadku nauk przyrodniczych mamy najczęściej do czynienia ze znakami mierzalnymi i dostrzegalnymi¹. Zresztą również w kontekście nauk teologicznych owe znaki dostrzegalne mogą stanowić materiał badawczy, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę obrzędowość liturgiczną, jej symbolikę i znaczenie. Aby jednak poznanie to miało charakter bardziej uniwersalny, potrzeba odpowiednich materiałów, które mogą służyć pomocą w prowadzeniu badań. Józef Majka dzieli owe materiały na dwie grupy: gotowe i wytwarzane w trakcie badania. Te pierwsze to wszystkie wytwory człowieka, które powstały z myślą o badaniach naukowych; zaliczamy tu między innymi opracowania i inne publikacje². Do tej grupy wchodzi więc teksty naukowe publikowane na łamach profesjonalnych czasopism, wśród których na szczególną uwagę zasługują periodyki specjalistyczne, cechujące się relatywnie wąskim spektrum tematycznym publikowanych tekstów.

Niniejszy artykuł jest refleksją nad znaczeniem jedyne w Polsce czasopisma poświęconemu szeroko rozumianej problematyce liturgicznej. Artykuł chce być wyrazem podziękowania współtwórcom „Liturgia Sacra”, ale również swoistym *memento* oraz apelem wzywającym do zaangażowania w utrzymanie na polskim

¹ Por. Józef Majka. 1995. *Metodologia nauk teologicznych*. Wrocław: TUM, 118.

² Majka. 1995. *Metodologia nauk teologicznych*, 123.

rynku czasopisma, będącego realizacją marzeń i ambicji kilku pokoleń polskich liturgistów.

1. Wiodące europejskie czasopisma liturgiczne

Właściwie od czasów ruchu liturgicznego różne ośrodki naukowe miały ambicje upowszechniania swoich badań nad liturgią w czasopismach specjalistycznych podejmujących problematykę liturgiczną w wielu aspektach, np. od strony historycznej, teologicznej i pastoralnej. Ambicją prężnie rozwijających się ośrodków badań nad liturgią było posiadanie czasopism, które mogłyby stać się platformami wymiany myśli naukowej, prowadzenia dyskursu z zakresu teologii liturgii czy też zwyczajnego propagowania autorskiej myśli naukowej. Te wszystkie intuicje, poparte postulatami wspomnianego ruchu liturgicznego, a później także reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II, zaowocowały powołaniem do życia wielu periodyków, które na dobre wpisały się w przestrzeń naukowych badań nad liturgią. Bogusław Nadolski w swoim *Leksykonie liturgii* wymienia trzydzieści jeden najważniejszych światowych czasopism, których misją jest lub była refleksja nad zagadnieniami liturgicznymi³. Jeszcze więcej czasopism, wraz ze wskazaniem ich ukierunkowania badawczego, wymienia w *Encyklopedii Katolickiej* Jan Warmiński⁴. Wśród wymienionych tytułów pozwolimy sobie na nieco subiektywne wskazanie kilku europejskich, które na potrzeby niniejszego studium nazwę wiodącymi dla kilku kręgów językowych.

Bez wątplenia jednym z ważniejszych czasopism kręgu języka niemieckiego jest wydawany od 1950 r. „Archiv für Liturgiewissenschaft”. Czasopismo to, będące kontynuacją założonego przez Odo Casela OSB i Ildefonsa Herwegena OSB „Jahrbuch für Liturgiewissenschaft” (1921–1941), wprost nawiązuje do tradycji ruchu liturgicznego, którego centrum w Niemczech stało się opactwo w Maria Laach⁵. We przedmowie do pierwszego numeru Hilarius Emonds OSB pisał, że czasopismo ma być narzędziem szczegółowych studiów nad nierozstrzygniętymi dotąd problemami nauk liturgicznych, zarówno w przestrzeni teologicznej,

³ Bogusław Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*. Poznań: Pallottinum, 288.

⁴ Jan Warmiński. 2004. Liturgiczne czasopisma. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 10. Red. Eugeniusz Ziemann, 1220–1222. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

⁵ Por. Keith F. Pecklers. 1998. Panorama storico della liturgia. Dal secolo XIV al Vaticano II. W *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia*. T. 1. Red. Anscar J. Chupungco. Casale Monferrato: Piemme, 185.

jak i w bardziej ogólnych kontekstach nauk pokrewnych. Nawiązał przy tym do dwóch encyklik Piusa XII, *Mystici corporis* i *Mediator Dei*, w których zawarte było wezwanie do kontynuacji badań nad liturgią. Stąd też czasopismo w oczach pierwszego wydawcy miało nie tylko zachować duchowe dziedzictwo Herwegena i Casela, ale także coraz bardziej je promować: aby Boska liturgia, przekazana świętemu Kościołowi przez Pana jako cenny dar, była coraz bardziej ukazywana jako forma i norma modlitwy wierzących w Chrystusa dla zbudowania Kościoła oraz wzrostu i wypełnienia się Królestwa Bożego⁶.

Kolejnym niemieckojęzycznym czasopismem, które wypada przywołać, jest będący organem Niemieckiego Instytutu Liturgicznego „Liturgisches Jahrbuch”. To wydawane od 1951 r. czasopismo stało się ważną platformą wymiany myśli związanej z liturgiczną odnową Soboru Watykańskiego II⁷. We wprowadzeniu do pierwszego numeru Joseph Pascher nawiązuje do dziedzictwa Odo Casela oraz wspomnianych wyżej „Jahrbuch für Liturgiewissenschaft” i „Archiv für Liturgiewissenschaft”. W ocenie Paschera „Liturgisches Jahrbuch” miał być swoistym dopełnieniem refleksji teoretycznej prowadzonej na łamach „Archiv”, zaś jego misję widział on w czynieniu wyników naukowych użytecznymi dla owocności kultu liturgicznego. W związku z tym celem czasopisma od samego początku było nauczanie rozumienia liturgii Kościoła rzymskiego zarówno od strony rozwoju historycznego, a także treści teologicznej i znaczenia. Można więc przyjąć, że czasopismo powołane zostało do pozostawania na usługach praktycznej strony liturgii⁸.

Na gruncie francuskim najważniejszym czasopismem liturgicznym jest bez wątpienia „La Maison-Dieu”, wydawane od 1945 r. przez paryskie *Les éditions du Cerf* pod auspicjami *Service National de Pastorale Liturgique et Sacramentelle* (SNPLS). Jest to powszechnie znany kwartalnik poświęcony formacji liturgicznej. Warto zauważyć, że od samego początku „twórcy czasopisma, sięgając do biblijnych i patrystycznych korzeni liturgii, wykraczali poza perspektywę rubrycystyczną, do której ograniczano liturgię do 40. i 50. lat XX w.”⁹. W opisie czasopisma zamieszczonym w internetowych serwisach Konferencji Episkopatu Francji czytamy, że jego celem jest pogłębienie teologii liturgii i sakramentów, zarówno w celu rzucenia światła na ich zrozumienie, jak i pomocy w nadaniu ce-

⁶ Hilarius Emonds. 1950. „Vorwort”. *Archiv für Liturgiewissenschaft* 1: X–XI.

⁷ Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 857.

⁸ Joseph Pascher. 1951. „Zur Einführung”. *Liturgisches Jahrbuch* 1: 6.

⁹ Marzenna Straszewicz. 2004. „La Maison-Dieu”. *Revue de pastorale liturgique*. W *Encyklopedia katolicka*. T. 10. Red. Eugeniusz Ziemann, 413–414. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

lebracjom większego znaczenia. Ponadto dzięki współpracy specjalistów z różnych dyscyplin naukowych w każdym numerze publikowane są artykuły, które mają ukazać interdyscyplinarność w podejściu do studiów nad liturgią. Czasopismo zwraca szczególną uwagę na różne aspekty duszpasterstwa liturgicznego zarówno we Francji, jak i w całym świecie¹⁰. Do dnia dzisiejszego czasopismo ukazuje się w formie numerów tematycznych.

W przestrzeni badań nad liturgią nie można pominąć włoskich czasopism. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje „Ephemerides Liturgicae”. To czasopismo założone w 1887 r. przez lazarystę C. Manciniego początkowo pomyślane było jako organ Papieskiej Akademii Liturgicznej, a następnie otwarło się również na publikację treści z różnych dziedzin liturgiki. Jak zauważa Nadolski, periodyk stanowi często *porte parole* Dykasterii ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów¹¹.

Kolejnym włoskojęzycznym tytułem, ważnym z punktu widzenia niniejszego zestawienia, jest „Rivista Liturgica” – czasopismo wydawane od 1914 r., będące protagonistą włoskiego ruchu liturgicznego¹²; zresztą pierwotną misją czasopisma była promocja idei tegoż ruchu. Współcześnie periodyk koncentruje się na pracach mających na celu zgłębianie problemów teologiczno-liturgicznych oraz służy stałej formacji liturgicznej. Spektrum publikowanych artykułów jest szerokie i odnosi się zarówno do historii liturgii, jak i jej obrzędowości i teologii¹³.

Jeszcze innym ważnym włoskim periodykiem jest „Ecclesia Orans”, czasopismo wydawane od 1984 r. przez Instytut Liturgiczny św. Anzelma. W prezentacji czasopisma Anscar J. Chupungco OSB, ówczesny prezydent Instytutu, zauważył, że czasopismo staje się kolejnym wyrazem zaangażowania tej rzymskiej uczelni w wyniesienie nauk liturgicznych na szerszy i międzynarodowy poziom. Jako cel publikacji periodyku wskazała na dyskurs literacki, historyczny, teologiczny, pastoralny i artystyczny liturgii i kwestii pokrewnych. Cechą wyróżniającą „Ecclesia Orans” miała być m.in. metoda naukowa, przyjęta przez redakcję czasopisma, oraz specyficzne naświetlenie wybranych zagadnień¹⁴.

¹⁰ *La Maison-Dieu, revue d'études liturgiques et sacramentelles*. (21.04.2024) <https://liturgie.catholique.fr/bibliotheque/publications-liturgie-snp/la-maison-dieu-revue-etudes-liturgiques-sacramentelles/>.

¹¹ Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 398.

¹² Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1296.

¹³ Paweł Cembrowicz. 2012. „Rivista Liturgica”. Per la formazione liturgica. W *Encyklopedia katolicka*. T. 17. Red. Edward Gigilewicz, 127. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

¹⁴ Zob. Anscar J. Chupungco. 1984. „Presentazione”. *Ecclesia Orans* 1: 5–6. Warto zaznaczyć, że autor nie precyzuje tu ani wspomnianej metody, ani tego, co oznacza charakterystyczne naświetlenie zagadnień.

Powyższa subiektywna i bardzo ogólna prezentacja wybranych czasopism liturgicznych wydaje się być wystarczającą, aby udowodnić, że w XX w. najważniejsze ośrodki badań nad liturgią miały ambicje kształtowania ducha liturgii nie tylko w oparciu o aspekty pastoralne, ale także w oparciu o podjętą nad nią refleksję naukową. Wskazane wyżej periodyki, z wieloma innymi, niejednokrotnie stały się sztandarami najważniejszych środowisk naukowych w Europie.

Przeglądając panoramę najważniejszych europejskich czasopism liturgicznych, nie można pominąć także kontekstu polskiego. Bo przecież również nad Wisłą pojawiały się ambicje posiadania własnych czasopism poświęconych zagadnieniom liturgii. W latach trzydziestych ubiegłego wieku ks. Michał Kordel († 1936), założyciel krakowskiego Towarzystwa Miłośników Liturgii, wydawał czasopismo „Mysterium Christi” (1929–1939). W pierwszym numerze misja czasopisma została zaprezentowana w następujący sposób:

Czasopismo liturgiczne „MYSTERIUM CHRISTI”, organ akcji liturgicznej w Polsce, w pierwszym rzędzie chce służyć PP. duchowieństwu świeckiemu, zgromadzeniom zakonnym tak męskim jak i żeńskim, oraz inteligencji i wszystkim miłośnikom, zwolennikom i kierownikom ruchu liturgicznego w Polsce. W sposób naukowo popularny chce otworzyć przed czytelnikami skarby modlitw, śpiewów, czytań i czynności modlącego się Kościoła. Będzie donosiło o wszelkich objawach życia liturgicznego u nas i zagranicą. „MYSTERIUM CHRISTI” będzie się ukazywać 6 (na razie) razy do roku w odpowiednich okresach liturgicznych Roku kościelnego: 1. Adwent – Boże Narodzenie; 2. Przedpoście – W. Post; 3. Wielkanoc – Zesłanie Ducha Św.; 4. Boże Ciało – ostatnia niedziela lipca; 5. Wniebowzięcie – św. Michał; 6. Wszystkich Świętych – Liturgia żałobna. – w objętości 3 arkuszy ca 48 stron 8°, czyli rocznie około 290 stron¹⁵.

Czasopismo „Mysterium Christi” ukazywało się do 1939 r. Niestety, zawierucha wojenna przyczyniła się do jego zamknięcia. Tym niemniej do tradycji zapoczątkowanej przez ks. Kordela nawiązywał powołany do życia w 1948 r. „Ruch Biblijny i Liturgiczny”. To krakowskie czasopismo stało się spadkobiercą dwóch periodyków wydawanych przed II wojną światową, tj. wspomnianego wyżej „Mysterium Christi” oraz wydawanego od 1937 r. „Przeglądu Biblijnego”. Redakcję działu liturgicznego powierzono wówczas tynieckim benedyktynom. Z kolei określając misję czasopisma podkreślono, że:

¹⁵ „Mysterium Christi” 1929–30 (okładka).

w dziale biblijnym szczególnie uwzględniać będziemy egzegezę tekstów biblijnych, zawartych w liturgii, nie tylko ze względów praktycznych, ale i ze względów naukowych. Albowiem zaczyna się w egzegezie tworzyć osobny dział, uwzględniający szeroko sens liturgiczny ustępów biblijnych, a uzupełniający doskonale sens historyczno-filozoficzny Pisma św.¹⁶

W tym miejscu należy wspomnieć również o wydawanych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II „Rocznikach Teologicznych”, które są kontynuacją wydawanych od 1949 r. „Roczników Teologiczno-Kanonicznych”. Struktura czasopisma od roku 1991/1992 zyskała układ zeszytów tematycznych. Dzięki staraniom ks. prof. Jerzego Józefa Kopcia CP w 1998 r. powołano do życia zeszyt 8. czasopisma poświęcony liturgii. W 2009 r. czasopismo wydano jako „Roczniki Liturgiczne”. Nazwa ta uległa korekcie w 2010 r., kiedy to nazwano je „Rocznikami Liturgiczno-Homiletycznymi”. Od 2014 r. do 2022 r. ponownie ukazywało się ono jako 8. zeszyt „Roczników Teologicznych”¹⁷.

Powyższe zestawienie można by ubogacić takimi czasopismami, jak „Ateneum Kapłańskie” czy „Collectanea Theologica”, które również posiadają znaczniejsze niż inne periodyki ukierunkowanie liturgiczne. Z kolei w powyższym zestawieniu celowo pomijam szereg czasopism o profilu *stricte* pastoralnym czy też „Anamnesis”, będący organem Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Konferencji Episkopatu Polski.

Przedstawiona panorama w jasny sposób ukazuje, że środowisko polskich liturgistów przez wiele lat nie posiadało własnego czasopisma specjalistycznego w całości poświęconego zagadnieniom studiów nad liturgią. Na ten brak zwrócili również uwagę członkowie Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, gdy w październiku 1994 r. w ramach jej obrad pojawiła się propozycja powołania w Polsce pisma służącego „w sposób kompetentny i dynamiczny odnowie Świętej Liturgii”¹⁸. Na realizację postulatu nie trzeba było długo czekać. Z inicjatywą wypełnienia tej niewątpliwej niszy wyszło opolskie środowisko teologiczne, które pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Helmuta Jana Sobeczki († 2021) i we współpracy z prof. Remigiuszem Pośpiechem, ks. dr. hab. Piotrem Pawłem

¹⁶ Aleksy Klawek, Jan Wierusz-Kowalski. 1948. „Ruch biblijny i liturgiczny”. Ruch Biblijny i Liturgiczny 1: 2.

¹⁷ Por. Ewa Zięba. 2013. „O czasopiśmie”. (21.04.2024) https://www.kul.pl/o-czasopis-mie,art_34294.html.

¹⁸ Wacław Świerzawski. 1995. „Słowo wprowadzające biskupa Wacława Świerzawskiego, przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego”. Liturgia Sacra 1–2: 6.

Maniurką, ks. bpem dr. hab. Rudolfem Pierską, ks. dr. hab. Piotrem Tarlińskim oraz ks. dr. Joachimem Waloszkiem¹⁹ rozpoczęło w 1995 r. wydawanie pierwszego w pełni specjalistycznego czasopisma poświęconego zagadnieniom świętej liturgii, tj. „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars”.

2. Czasopismo „Liturgia Sacra” odpowiedzią na oczekiwania polskich liturgistów

W słowie wstępnym do pierwszego numeru czasopisma „Liturgia Sacra” ks. bp prof. dr hab. Alfons Nossol zwrócił uwagę na powszechne odczucie braku w Polsce pisma poświęconego tematyce liturgicznej. Przywołując stwierdzenie z soborowej konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w której ojcowie zachęcali do pogłębienia życia liturgicznego (por. KL 42), ówczesny ordynariusz opolski wskazał na misję czasopisma, które miało służyć „formacji duszpasterzy i wiernych, w tym co Kościół nazwał «szczytem, do którego zmierzają jego działalność, i jednocześnie źródłem, z którego wypływa cała jego moc» (KL 10)”²⁰.

Na ów brak na rynku czasopisma w pełni liturgicznego zwrócił również uwagę ks. Helmut Jan Sobeczko, który otwierając pierwszy numer „Liturgia Sacra” wyraził przekonanie, że potrzeba takiego właśnie czasopisma potwierdzona jest chęcią „ubogacenia sprawowanej liturgii, wyrażana zarówno przez duchowieństwo, jak i laikat”²¹. Założyciel i pierwszy redaktor naczelny periodyku tak określał jego misję:

Czasopismo „Liturgia Sacra. Przegląd liturgiczno-muzyczny” (...) pragnie służyć szeroko pojętej formacji liturgicznej. Po etapie wprowadzania posoborowych ksiąg liturgicznych, pogłębiona formacja warunkuje dalszą skuteczność i owocność zamierzonej reformy i odnowy życia Kościoła. Zgodnie z treścią Konstytucji liturgicznej w zakres podejmowanej tematyki wchodzić będzie również muzyka i sztuka sakralna²².

¹⁹ Stopnie naukowe podane według stanu na maj 2024 r.

²⁰ Alfons Nossol. 1995. „Słowo wstępne”. Liturgia Sacra 1–1: 3.

²¹ Helmut Jan Sobeczko. 1995. „Od redakcji”. Liturgia Sacra 1–2: 7.

²² Sobeczko. 1995. „Od redakcji”, 7.

Należy stwierdzić, że od samego początku środowiska liturgistów, muzyków kościelnych i badaczy sztuki sakralnej z uznaniem przyjęły wydawanie czasopiśma, o czym świadczą nazwiska publikujących w nim autorów. W ciągu trzech dekad na łamach „Liturgia Sacra” publikowało niemal 300 autorów. W sześćdziesięciu dwóch zeszytach wydrukowano ponad 650 oryginalnych artykułów naukowych, ok. 160 propozycji utworów muzycznych w „Dodatku nutowym”, wiele wspomnień o zmarłych badaczach liturgii, muzyki i sztuki sakralnej oraz liczne recenzje książek i sprawozdania. Należy dodać, że na przestrzeni lat spektrum publikowanych artykułów zostało poszerzone o kolejny dział, tj. „Liturgie Orientu”, w którym publikowane są artykuły odnoszące się do zagadnień związanych z liturgiami Kościołów wschodnich. Z okazji srebrnego jubileuszu istnienia czasopiśmo doczekało się również szczegółowego indeksu (1995–2014).

Na dzień dzisiejszy czasopismo jest indeksowane w międzynarodowych bazach naukowych: CEJSH, CEEOL, IC Journal Master List, ErihPLUS oraz w bazie BazHum Muzeum Historii Polski. Z kolei w serwisie internetowym czytelnik może znaleźć pełne wersje poszczególnych zeszytów w tzw. dostępie *open access*.

Warto zauważyć, że redakcja czasopiśma od lat prowadzi wymianę wydawniczą z innymi czasopismami naukowymi (głównie zagranicznymi), podejmującymi tematykę liturgiczną (np. „Rivista Liturgica”, „Liturgisches Jahrbuch”, „Ecclesia Orans”, „Orientalia Christiana Periodica”, „La Maison-Dieu”). Dzięki coraz szerszej współpracy międzynarodowej oraz wewnętrznej polityce zmierzającej do znacznego zwiększenia publikacji w tzw. „językach kongresowych” czasopismo coraz bardziej otwiera się na znaczne zwiększenie swego zasięgu w docieraniu do zagranicznych czytelników, co ułatwia nie tylko obecność w wymienionych wyżej bazach zdigitalizowanych, ale także w szeregu ważnych bibliotek naukowych w kraju i za granicą (Niemcy, Francja, Włochy, Czechy)²³.

Biorąc pod uwagę powyższe informacje należy stwierdzić, że czasopismo „Liturgia Sacra” przez trzy dekady swojego istnienia w pełni wypełniało zadanie, dla którego zostało powołane. Patrząc jednak w przyszłość oraz biorąc pod uwagę aktualne zainteresowanie publikowaniem na łamach jedyne go wciąż na rynku polskim naukowego czasopiśma liturgicznego, mogą zrodzić się uzasadnione obawy dotyczące jego przyszłości.

²³ Zob. <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?jmlId=24781649&org=Liturgia%20Sacra,p24781649,6.html> (dostęp: 21.04.2024).

3. Ambicje naukowe vs tzw. „punktoza”

W ostatnich latach środowisko naukowe w Polsce ogarnął swoisty i niespotykany w innych kontekstach trend, który śmiało można przyrównać do dziewiętnastowiecznych „gorączek złota”. Ów trend wiąże się nierozdzielnie z obowiązującym w naszym kraju systemem punktowym, który – choć obecny już od kilkunastu lat – wzmógł się w związku z wprowadzeniem w życie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668, z późn. zm.)²⁴, której art. 267 ust. 3 przewiduje sporządzanie wykazów czasopism punktowanych. Liczba uzyskanych punktów przekłada się na jedno z kryteriów ewaluacyjnych poszczególnych jednostek naukowych, co z kolei zależy od limitu osiągnięć publikacyjnych pracowników, czyli tzw. „slotów”²⁵.

Powyższa sytuacja sprawiła, że pracownicy ewaluowanych jednostek naukowych zobligowani zostali do publikowania swoich prac w najwyższej punktowanych czasopismach. W ten sposób rozpoczęło się to, co często nazywamy „punktozą”, czyli skupianiem się głównie na zdobytych punktach przy ocenie osiągnięć naukowych²⁶.

Nie może więc dziwić, że wszechobecny trend, który stał się swoistą koniecznością, pochłonął badaczy różnych dyscyplin naukowych. Nie ominął również teologów, włączając w to liturgistów. W świetle wytycznych ministerialnych im wyżej zapunktujemy, tym lepiej. Wszak liczba i jakość publikacji w dużym stopniu przekłada się na dorobek i rozpoznawalność naukowca, a także ma znaczenie dla samej jednostki badawczej, bo przecież liczba punktów przekłada się aktualnie na pozycję jednostki w rankingach²⁷.

W takiej sytuacji naukowe ambicje środowiska czy etos polskiego liturgisty musiał pokornie ustąpić miejsca wymogom nieubłaganej arytmetyki. Czasopismo „Liturgia Sacra” ze swymi 40 punktami zwyczajnie przestało być atrakcyjne²⁸.

²⁴ (20.06.2024) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181-668Lj.pdf>.

²⁵ Zob. „Ewaluacja jakości działalności naukowej. Jak oceniani będą badacze i jednostki naukowe?”. (20.05.2024) <https://www.gov.pl/web/nauka/ewaluacja>.

²⁶ Chociaż słowo „punktoza” ma genezę slangową, to jednak 26 lipca 2016 r. zostało zarejestrowane przez Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego i dziś występuje w powszechnym użyciu. Zob. Tadeusz Szerbowski. 2017. „Punktoza jako słowo ostatnich lat”. *Poradnik Językowy* 6: 80–87.

²⁷ Zob. Błażej Mądrzycki, Jarosław Karpiński. 2024. „Punktoza, czyli diabelski młyn”. *Głos Nauczycielski* 8–9: 17.

²⁸ Redakcja, mimo ograniczonych zasobów osobowych, ciągle czuwa nad utrzymaniem najwyższych standardów jakości czasopisma. Wierzymy, że w świetle obiektywnych kryteriów czasopismo otrzyma wyższą punktację, jednak proces ten nie jest ani łatwy, ani szybki.

I chociaż niemal wszyscy liturgiści, z którymi rozmawiali autorzy niniejszego opracowania, zgadzają się co do tego, że to jest „nasze czasopismo”, i że „musimy o nie dbać”, to jednak pozyskanie artykułów do kolejnych numerów staje się coraz trudniejsze i często, mimo tzw. dżentelmeńskich obietnic, zamówione teksty trafiają pod bardziej „intratne” adresy.

Z jednej strony takie podejście nie powinno zaskakiwać. Może nawet jawić się jako emanacja chrześcijańskiej zasady *ordo Caritatis*, wszak już św. Augustyn nauczał:

Wszystkich należy jednakowo kochać, lecz ponieważ nie wszystkim możemy pomóc, więcej trzeba pomagać tym, którzy ze względu na miejsce, czas albo inne okoliczności niejako losem są z nami bliżej złączeni (I, 28)²⁹.

A jednak ta bezprecedensowa pogoń za punktami mimo wszystko trochę dziwi. Zdziwienie to wynika nie z faktu konieczności zebrania jak najwyższej liczby punktów: takie są zasady, więc to oczywista konieczność. Jednak wytyczne ewaluacyjne bardzo precyzyjnie określają, że:

Limit publikacji naukowych autorstwa albo współautorstwa poszczególnych pracowników prowadzących działalność naukową wynosi: – nie więcej niż 4 sloty publikacyjne w zależności od wymiaru etatu i udziału czasu pracy w dyscyplinie³⁰.

Tak więc spośród wszystkich artykułów opublikowanych przez jednego naukowca w *quadriennium* ewaluacyjnym tylko cztery (*sic!*) mogą wliczać się do oceny. I nawet gdyby w czymś dorobku znalazło się 10 artykułów z punktacją 120 czy nawet 200, i tak wliczą się tylko cztery teksty. Czy zatem nie warto do swego dorobku wkalkulować artykułu, który zostanie opublikowany w czasopiśmie tworzonym przez nas i dla nas, i zdecydować się na dalsze współtworzenie etosu „Liturgia Sacra”, będącego odpowiedzią na marzenia i ambicje kilku pokoleń polskich liturgistów?

Problem współpracy redakcyjnej nie dotyczy jedynie publikowanych treści. Dziś coraz trudniej też pozyskać recenzentów. Natłok obowiązków i coraz to nowe oczekiwania naszych rodzimych środowisk akademickich sprawiają, że trudno wy-

²⁹ Augustyn. 1989. *De doctrina christiana = O nauce chrześcijańskiej*. Tłum., wstęp i komentarz Jan Sulowski. Warszawa: Pax, 35 (I, XXVIII, 29).

³⁰ „Ewaluacja jakości działalności naukowej. Jak oceniani będą badacze i jednostki naukowe?”. (20.05.2024) <https://www.gov.pl/web/nauka/ewaluacja>.

gospodarować czas, zwłaszcza na pracę, która w żaden sposób nie przyczyni się do wymiernych wyników kolejnej ewaluacji. Jednak i w tej przestrzeni dobrze by było spojrzeć nieco szerzej i dostrzec w rzeczowej współpracy nie tyle ewaluacyjny zysk, co zaangażowanie w celu realizacji misji, jaką polskie środowisko naukowe powierzyło trzydzieści lat temu półrocznikowi „Liturgia Sacra”.

4. Apel do polskiego liturgisty. Zamiast zakończenia

Czasopismo „Liturgia Sacra” wchodzi w czwartą dekadę swego istnienia. Mijające trzydzieści lat to z pewnością czas sukcesu, który nie byłby możliwy bez zaangażowania tak wielu naukowców, którzy przyczynili się do tego, że czasopismo nie tylko może istnieć, ale wciąż zachowuje najwyższy poziom merytoryczny i formalny. Jubileusz trzydziestolecia jest zatem dobrą okazją do złożenia wyrazów uznania P.T. Autorom, Recenzentom, Redaktorowi technicznemu (obecnemu i dawnemu), Korektorowi oraz Prenumeratorom. Chcielibyśmy w sposób szczególnie podziękować tym, na których zawsze można liczyć: to grupa tzw. „żelaznych” Autorów i Recenzentów, którym leży na sercu przyszłość i wysoki poziom naszego czasopisma. Czy jednak kolejna dekada będzie nadal okresem tzw. *prosperity*? To w dużej mierze zależy od dalszej chęci współpracy całego środowiska polskich badaczy świętej liturgii, muzyki kościelnej i sztuki sakralnej.

Dlatego zamiast zakończenia niniejszej refleksji zwracamy się do Was, Czcigodni Liturgiści, Muzycy i Artyści, z apelem: dbajmy o nasze czasopismo. Angażujmy się w jego współtworzenie przez publikację tekstów, recenzowanie ich czy prenumeratę czasopisma. Bez tego zaangażowania „Liturgia Sacra” pozbawiona będzie przyszłości. Nie pozwólmy, aby aktualna koniunktura wyparła z rynku nasz areopag naukowej myśli, który stworzony został po to, aby podobnie jak w innych krajach, także polscy liturgiści mogli wzajemnie dyskutować, dzielić się wynikami swoich badań i tworzyć polską myśl liturgiczną. W historii mawiano: *Polonica non leguntur*. Formuła ta częstokroć hamowała chęć publikowania, być może powodowała też u nas naukowe kompleksy. Czas najwyższy, aby się z nich wyzwolić. Pokażmy sobie nawzajem, a później również światu, że rzeczywistość może być inna, a dawne hasło zmieńmy na: *Polonica leguntur*. I szukając rozpoznawalności w świecie, spróbujmy docenić również nasze podwórko i w ten sposób uczynić z „Liturgia Sacra” dumny sztandar polskiej refleksji nad liturgią, muzyką i sztuką sakralną.

Bibliografia

- Augustyn. 1989. *De doctrina christiana = O nauce chrześcijańskiej*. Tłum., wstęp i komentarz Jan Sulowski. Warszawa: Pax.
- Cembrowicz Paweł. 2012. „Rivista Liturgica”. Per la formazione liturgica. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 17. Red. Edward Gigilewicz, 127. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Chupungco Anscar J. 1984. „Presentazione”. *Ecclesia Orans* 1: 5–6.
- Emonds Hilarius. 1950. „Vorwort”. *Archiv für Liturgiewissenschaft* 1: VII–XI.
- „Ewaluacja jakości działalności naukowej. Jak oceniani będą badacze i jednostki naukowe?”. (20.05.2024) <https://www.gov.pl/web/nauka/ewaluacja>.
- Klawek Aleksy, Jan Wierusz-Kowalski. 1948. „Ruch biblijny i liturgiczny”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1: 1–2.
- La Maison-Dieu, revue d'études liturgiques et sacramentelles*. (21.04.2024) <https://liturgie.catholique.fr/bibliotheque/publications-liturgie-snp/la-maison-dieu-revue-etudes-liturgiques-sacramentelles/>.
- Majka Józef. 1995. *Metodologia nauk teologicznych*. Wrocław: TUM.
- Mądrzycki Błażej, Jarosław Karpiński. 2024. „Punktoza, czyli diabelski młyn”. *Głos Nauczycielski* 8–9: 17.
- „Mysterium Christi” 1929–30 (okładka).
- Nadolski Bogusław. 2006. *Leksykon liturgii*. Poznań: Pallottinum.
- Nossol Alfons. 1995. „Słowo wstępne”. *Liturgia Sacra* 1–2: 3.
- Pascher Joseph. 1951. „Zur Einführung”. *Liturgisches Jahrbuch* 1: 5–7.
- Pecklers Keith F. 1998. Panorama storico della liturgia. Dal secolo XIV al Vaticano II. W *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia*. T. 1. Red. Anscar J. Chupungco. Casale Monferrato: Piemme, 167–194.
- Sobeczko Helmut Jan. 1995. „Od redakcji”. *Liturgia Sacra* 1–2: 7–8.
- Straszewicz Marzenna. „La Maison-Dieu”. *Revue de pastorale liturgique*. W *Encyklopedia katolicka*. T. 10. Red. Eugeniusz Ziemann, 413–414. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Szczerbowski Tadeusz. 2017. „Punktoza jako słowo ostatnich lat”. *Poradnik Językowy* 6: 80–87.
- Świerżawski Waclaw. 1995. „Słowo wprowadzające biskupa Waclawa Świerżawskiego, przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego”. *Liturgia Sacra* 1–2: 5–6.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. (20.06.2024) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/U/D20181668Lj.pdf>.

Warمیński Jan. 2004. „Liturgiczne czasopisma”. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 10. Red. Eugeniusz Ziemann, 1220–1222. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Zięba Ewa. 2013. „O czasopiśmie”. (21.04.2024) https://www.kul.pl/o-czasopismie,art_34294.html.

ERWIN MATEJA, dr hab. prof. UO, prezbiter diecezji opolskiej; od 1989 r. wykładowca liturgiki, najpierw w WSD w Nysie oraz w filii KUL w Opolu, a od 1994 r. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego; redaktor naczelny czasopisma „Liturgia Sacra”. Główny obszar zainteresowań to historia liturgii na Śląsku, posoborowa reforma liturgii, dzieje kultu świętych oraz współczesne rozumienie obrzędu, kultu i liturgii;
e-mail: emateja@uni.opole.pl.

MATEUSZ RAFAŁ POTOCZNY, dr hab. prof. UO, prezbiter diecezji opolskiej, wykładowca liturgiki i liturgii chrześcijańskiego Orientu; dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, kierownik Katedry Teologii Liturgicznej, Homiletyki i Komunikacji w INT UO. Specjalista z zakresu historii liturgii, liturgii Kościołów syryjskich oraz chrześcijaństwa w Indiach;
e-mail: mpotoczny@uni.opole.pl.